

"Gjømt, men ikkje glømt"



Kulturminneplan for Namdalseid kommune



Tematisk kommuneplan for kulturminner og kulturmiljø 2019 – 2022

Utarbeidet av konservator NMF Geir A. Grøtan, Museet Midt IKS

Vedtatt i Namdalseid kommunestyre 23.05.2019

"Gløymer du oss som v a r ?

Som arbeidde, gret og lo

Her i grend og gard?

Vi er nær deg,

er om deg og i deg.

V i fekk bygd så lite.

No er det du, arvingen vår,

som skal bygge.

Bygg d u

Det som større er,

det som vakrere er,

som betre er,

som både mitt og ditt er – "

Sturla Brørs

Innholdsfortegnelse

Kapittel 1. Kulturminneplan i Namdalseid	s 5	4.3.8 Anne industriell virksomhet	s 25
1.1 Bakgrunn	s 5	4.3.9 Bank og butikk	s 25
1.2 Namdalseid kommunes mål for prosjektet	s 6	4.3.10 Tiltak 2019 – 2022 Industri og næringsliv	s 26
1.3 Effektmål	s 6	4.4 Skogbruk	s 28
1.4 Målgruppe	s 6	4.4.1 Skogstuer og naust	s 28
1.5 Beskrivelse av dagens utforminger	s 6	4.4.2 Fløtningsdammer	s 29
Kapittel 2. Noen definisjoner og roller	s 8	4.4.3 Tiltak 2019 – 2022 Skogbruk og tømmerdrift	s 29
2.1 Hva er et kulturminne	s 8	4.5 Jordbruk	s 30
2.1.1 Kulturminneloven	s 8	4.5.1 Seterdrift	s 30
2.1.2 Fredet kulturminne	s 9	4.5.2 Kverner	s 31
2.1.3 Vernede og verneverdige kulturminner	s 9	4.5.3 Gårder og gårdstn	s 31
2.1.4 Hensynssone	s 9	4.5.4 Husmannsplasser/fjellgårder	s 32
2.2 Kulturminnevern – roller og ansvarsfordeling	s 9	4.5.5 Kulturlandskapet	s 32
2.2.1 Riksantikvaren	s 10	4.5.6 Tiltak 2019 – 2022 Jordbruk	s 33
2.2.2 Regional kulturminneforvaltning	s 10	4.6 Jakt, fiske og fangst	s 34
2.2.3 Kommunen	s 10	4.6.1 Generelt	s 34
2.2.4 Andre	s 10	4.6.2. Tiltak 2019 – 2022 Jakt, fiske og fangst	s 35
2.3 Kulturminnevern – virkemidler for bevaring	s 11	4.7 Samferdsel	s 36
2.4 Kriterier for vurdering av kulturminner	s 11	4.7.1 Generelt	s 36
Kapittel 3. Planarbeidet	s 12	4.7.2 Tiltak 2019 – 2022 Samferdsel	s 38
Kapittel 4. Kulturminner og kulturmiljø i Namdalseid kommune	s 13	4.8 Offentlige bygg	s 39
4.1 Generelt om kulturminner og kulturmiljø i Namdalseid	s 13	4.8.1 Skoler	s 39
4.2 Kirker og religion	s 14	4.8.2 Offentlige bad	s 40
4.2.1 Elda kirke	s 14	4.8.3 Kommunehus	s 40
4.2.2 Namdalseid kirke	s 15	4.8.4 Aldersheim	s 40
4.2.3 Statland kirkegård	s 16	4.8.5 Tiltak 2019 – 2022 – offentlige bygg	s 41
4.2.4 Den Evangelisk Lutherske Frikirkes (Frikirkens) kirkegård, Tøtdal	s 16	4.9 Lag og foreningsvirksomhet	s 42
4.2.5 Gravminner	s 16	4.9.1 Generelt	s 42
4.2.6 Tiltak 2019 – 2022 Kirke og religion	s 17	4.9.2 Tiltak 2019 – 2022 Lag og foreningsvirksomhet	s 43
4.3 Industri og næringsliv	s 18	4.10 Krigsminner og andre minnesmerker	s 44
4.3.1 Industri i tidligere tider	s 18	4.10.1 Krigsminner	s 44
4.3.2 Aasnæs Glasværk og Holmen Glasværk	s 19	4.10.2 Andre minnesmerker	s 44
4.3.3 Statland	s 21	4.10.2 Tiltak 2019 – 2022 Krigsminner og andre minnesmerker	s 45
4.3.4 Sagbruk	s 22	4.11 Samiske kulturminner	s 46
4.3.5 Sjøtrøa på Statland	s 23	4.11.1 Navn og plasser i terrenget	s 46
4.3.6 Meieri	s 24	4.11.2 Barktak	s 46
4.3.7 Hundset Mølle	s 25	4.11.3 Tiltak 2019 – 2022 Samiske kulturminner	s 46
		4.12 Førreformatork tid	s 48
		Kapittel 5 Generelle tiltak	s 49
		Kapittel 6 Etterord/Kilder og litteratur	s 50

Innledning

Dette er den første kulturminneplanen for Namdalseid kommune. Planen tar i utgangspunktet for seg nyere tids kulturminner fra tiden etter 1537. Dette er kulturminner kommunen har et forvaltningsansvar for. Planen er ingen historiebok over kommunens historie, men der det har vært naturlig, er utdrag av historien tatt med for å sette kulturminnene inn i en sammenheng. I planen er det satt inn bokser med ulike farger. Gule bokser er fakta bokser og blå bokser er forslag til tiltak.

Som den første kulturminneplan for Namdalseid kommune har ikke ambisjonen vært å få tatt med og registrert alle potensielle kulturminner innenfor kommunens grenser. Til det har tid og ressurser vært for knapp. Imidlertid er dette en plan som starter arbeidet med registrering av kulturminnene. Senere rullinger av planen må ta inn andre og uregistrerte kulturminner det ikke har vært tid og ressurser til å oppsøke og registrere i denne omgang.

Planens viktigste oppgave er kanskje å få satt bevaring av kulturminnene på dagsorden gjennom en bevisstgjøring av minnenes eksistens.

Under arbeidet med planen har nyere tids kulturminner i kommunen blitt fotografert og kartfestet. De fleste av de objekter som er omhandlet i denne planen kan gjenfinnes på Riksantikvarens søkemotor «Kulturminnesøk». Dette vil være et godt arbeidsredskap for kommunens administrasjon i arbeidet med kulturminneforvaltning og annet arealplanarbeid. Jeg tar forbehold om at det kan ha sneket seg inn fakta feil enkelte steder i planen, selv om mye er gjort for å unngå det.

En stor takk rettes til privatpersoner som hver for seg har bidradd til opplysninger det har vært bruk for i planarbeidet.

Namsos, desember 2018

Geir Arild Grøtan

Konservator NMF/planarbeider

Kapittel 1. Kulturminneplan i Namdalseid

(Kilde: Prosjektplan - Kulturminner i Namdalseid kommune)

1.1 Bakgrunn

Riksantikvaren har igangsatt et kunnskapsløft for kulturminneforvaltningen i Norge, der målet er å modernisere og effektivisere kulturminneforvaltningen. En forutsetning for å nå dette målet er å styrke kunnskapen og kompetansen om kulturminner i kommuner (KIK), som er et av delprosjektene i en slik satsing. De øvrige satsningene er å gjøre en oppdatering av kulturminnebasen Askeladden og etablering av en digital kulturminneportal.

Denne satsningen vil også være en investering i en kunnskapsbasert forvaltning, med vekt på likebehandling, åpenhet og medvirkning. Dette handler også om å sikre kostnadseffektive og smidige saksbehandlingsrutiner, og som i neste omgang vil komme allmenheten og eiere til gode.

Nord-Trøndelag fylkeskommune gjennomførte i 2012-2013 et pilotprosjekt for utvalgte kommuner i Indre Namdal, samt Leka kommune, i samsvar med intensjonene i dette kunnskapsløftet. De øvrige kommuner i det gamle fylket Nord-Trøndelag ble invitert til å delta i et tilsvarende prosjekt i 2016, som har som mål å øke kommunens kompetanse innen kulturminnefeltet, med fokus på kartlegging, planlegging, forvaltning, verdiskapning og formidling.

Kommunene anses som særlig viktige for å kunne ha en god forvaltning av kulturminner, noe som imidlertid krever både tilstrekkelig kompetanse og innsikt i lokalhistorien, og kunnskap om kulturminner og kulturmiljø i kommunen. Å utvikle en Kulturminneplan har til hensikt å sette kulturminnefeltet på den politiske dagsorden.

Slik kartlegging og plan for forvaltning er et godt verktøy i kulturminneforvaltningen, samtidig som prosessen vil øke oppmerksomheten og kunnskapen om kulturminner.

Namdalseid ble egen kommune da Formannskapslovene ble vedtatt og satt i verk i 1838, men alt i 1845 ble kommunen slått sammen med Beitstad. Den første ordføreren i Namdalseid var Erik Helbostad med verkseier C. G. Vogelsang som varaordfører. Namdalseid ble igjen egen kommune ved kongl.res. 12.12.1903 – gjort gjeldende fra 1.1.1904 – da daværende Beitstad herred ble delt i to: Namdalseid og Beitstad kommuner. Ved kongl.res. 15.3.1963 – gjort gjeldende fra 1.1.1964 – ble sørsiden av daværende Otterøy herred, unntatt Hoddøy, slått sammen med Namdalseid. Resten av Otterøy ble slått sammen med nåværende Namsos kommune.

1.2 Namdalseid kommunes mål for prosjektet

- Utvikle og heve kompetansen i kommunen om kulturminner, verneverdier, verdiskaping og bærekraftig utvikling.
- Gi en bedre oversikt over kulturminnene i kommunen, både fra eldre og nyere tid.
- Gjøre en vurdering av kulturminner som har verneverdi for lokalsamfunnet.
- Legge grunnlag for en mer forutsigbar saksbehandling for kommunene, gjennom en mer helhetlig registrering av kulturminner i kulturminnesok.no og Askeladden.ra.no, der også kulturminner med lokale verdier også legges inn.
- Lage en oversikt over fredede og verneverdige kulturminner som grunnlag for en kommuneplanprosess, samt innarbeide de aktuelle i kommuneplanen.

1.3 Effektmål

- Øke bevisstheten om kulturminnene som kunnskaps-, opplevelses- og bruksverdier
- Skape bolyst, stedsidentitet, tilhørighet og stolthet.
- Skape utgangspunkt for verdiskaping basert på kommunens ressurser og særpreg.
- Godt grunnlag for kunnskapsbasert forvaltning, helhetlig kommuneplanlegging og mer effektiv og forutsigbar saksbehandling.

1.4 Målgruppe

Ansatte i kommuneadministrasjonen, politikere, lag og foreninger og lokalbefolkning.

1.5 Beskrivelse av dagens utfordringer

Namdalseid kommune har mange verdifulle kulturminner og flere kulturmiljø. Noen er godt kjent og synlige, men andre kommer først for dagen når tiltak bli planlagt og iverksatt. For å gjøre arealplanleggingen og utbyggingen mer forutsigbar er det viktig at kulturminnene i de ulike områdene er kjent.

Å kunne stimulere til økt bruk og bedre opplevelse av kulturminner fordrer også god tilrettelegging. Kulturminner kan være viktige både for å bygge lokal identitet, styrke stedsidentitet og skape gode opplevelser for lokalbefolkningen. Spennende attraksjoner er også viktig for reiselivsnæringen. Verdifulle kulturminner kan generere økt verdiskaping og øke besøk og omsetning. En bevisstgjøring rundt dette vil kunne utgjøre et utviklingspotensial.

Viktige deler av vår lokalhistorie har etterlatt seg spor i landskapet. Det er et behov for å gjøre en vurdering av hvilke kulturminner en ønsker å bevare for de kommende generasjoner. Kulturminneplanen vil være et god redskap i så henseende.

Kapittel 2. Noen definisjoner og roller

2.1 Hva er et kulturminne?

2.1.1 Kulturminneloven

Kulturminneloven definerer kulturminner slik i § 2:

"Med kulturminner menes alle spor etter menneskelig virksomhet i vårt fysiske miljø, herunder lokaliteter det knytter seg historiske hendelser, tro eller tradisjon til.

Med kulturmiljøer mens områder hvor kulturminner inngår som en større helhet eller sammenheng".

Kulturminneloven definerer automatisk fredete kulturminner slik i § 4

Følgende kulturminner fra oldtid og middelalder (inntil år 1537) er fredet:

- *Boplasser, huler, hellere med spor etter folk som har holdt til eller arbeidet der, hus- eller kirketufter, kirker, hus og byggverk av alle slag, og rester eller deler av dem, gårdshauger, gårds- og tunanlegg og andre bebyggelseskonsentrasjoner som stapelplasser og markeds plasser, byanlegg og liknende eller rester av dem.*
- *Arbeids- og verksteds plasser av alle slag som steinbrudd og annen bergverksdrift, jernvinne plasser, trekull- og tjæremiler og andre spor etter håndverk og industri.*
- *Spor etter åkerbruk av alle slag, som rydningsrøyser, veiter og pløyespor, gjerder og innhegninger og jakt-, fiske- og fangstinnretninger.*
- *Vegfar av alle slag med eller uten brolegging av stein, tre eller annet materiale, demninger, broer, vadested, havneanlegg og åreskifter, båtstøer og båttopptrekk, fergeleier og båtdrag eller rester av slike, seilsperringer, vegmerker og seilmerker*
- *Forsvarsverk av alle slag som bygdeborger, skanser, voller, vollgraver, festningsanlegg og rester av dem og dessuten varder, veter o.l.*
- *Tingsteder, kultplasser, varp, brønner, kilder og andre steder som arkeologiske funn, tradisjon, tro, sagn eller skikk knytter seg til.*
- *Steiner og fast fjell med innskrifter eller bilder som runeinnskrifter, helleristninger og hellemalinger, skålgroper, sliperenner og annen bergskurd.*
- *Bautasteiner, kors og andre slike minnesmerker.*
- *Steinsetninger, steinlegninger o.l.*
- *Gravminner av ethvert slag, enkeltvis eller samlede felt, som gravhauger, gravrøyser, gravkammer, brannflakgraver, urnegraver, kistegraver, kirkegårder og deres innhengninger og gravmæler av alle slag.*

Det samme gjelder samiske kulturminner som nevnt ovenfor fra år 1917 eller eldre.

Automatisk fredet er de til enhver tid erklærte stående byggverk med opprinnelse fra perioden 1537-1649, dersom ikke annet er bestemt av vedkommende myndighet.

Kulturminnelovens § 14 omhandler skipsfunn

Staten skal ha eiendomsretten til mer enn hundre år gamle båter, skipsskrog, tilbehør, last og annet som har vært ombord eller deler av slike ting når det synes klart etter forholdene at det ikke lenger er rimelig mulighet for å finne ut om det er noen eier eller hvem som er eier.

2.1.2 Fredet kulturminne

Kulturminner og kulturmiljøer som er fredet, eller foreslått fredet, har høy nasjonal verneverdi.

Nyere tids kulturminner kan sikres gjennom vedtaksfredning etter kulturminneloven eller de kan forskriftsfredes. Det er også mulig å frede helhetlige kulturmiljø. Et vedtaksfredet kulturminne fredes gjennom enkeltvedtak etter kulturminneloven. Vedtaksfredninger kan omfatte alle faste kulturminner yngre enn 1537 og fartøy. Større løst inventar kan fredes sammen med byggverk eller anlegg. At et objekt er forskriftsfredet betyr at objektet ikke er fredet gjennom enkeltvedtak. Forskriftsfredning gjelder byggverk og anlegg i statens eie. Fredningen har som formål å sikre og bevare et utvalg vegrelaterte byggverk og anlegg som er representative for den historiske utviklingen av vegnettet i Norge fra omkring 1537 og fram til i dag.

2.1.3 Vernede og verneverdige kulturminner

Et verneverdig eller bevaringsverdig kulturminne er et kulturminne som har gjennomgått en kulturhistorisk analyse og blitt vurdert som verneverdige. Et formelt vern kan gjøres ved regulering til vern etter Plan- og bygningsloven. De aller fleste verneverdige bygninger har imidlertid ikke noe formelt vern.

2.1.4 Hensynssone

Nyere tids kulturminner som ikke er fredet eller foreslått fredet etter Kulturminneloven, kan vises som hensynssone. Det kan ofte være hensiktsmessig å avgrense et større område (kulturmiljø) som omfatter flere kulturminner og det omliggende miljøet som de inngår i. Dette kan også gi en nødvendig buffersone som ivaretar kulturminneverdiene som kan være truet ved eventuelle utbyggingstiltak. Der fredningsprosesser så vidt har startet opp og det sannsynligvis vil ta lang tid før endelig vedtak blir fattet, kan det være hensiktsmessig å bruke hensynssone.

2.2 Kulturminnevern – roller og ansvarsfordeling

I kommunal arealplanlegging er det mange aktører som har ansvar og oppgaver. Når det gjelder kulturminner og kulturmiljøer er det følgende aktører som har bestemte oppgaver.

2.2.1 Riksantikvaren

Riksantikvaren er direktorat for kulturminneforvaltning under Klima- og miljødepartementet og har ansvar for gjennomføringen av den statlige kulturminnepolitikken. Riksantikvaren har et overordnet faglig ansvar og oppfølgingsansvar overfor regional kulturminneforvaltning. Direktoratet skal legge til rette for at kommunene innarbeider kulturminneinteressene i sine planer og forvalter kulturminner, kulturmiljøer og landskap som viktige ressurser og miljøelementer.

Riksantikvaren kan frede bygninger og områder. Riksantikvaren er også dispensasjonsmyndighet for automatisk fredede kulturminner.

2.2.2 Regional kulturminneforvaltning

Regional kulturminneforvaltning er i arealplansammenheng fylkeskommunene og Sametinget. Disse er i forskrift delegert myndighet etter kulturminneloven og er kommunenes samarbeidspartner i saker etter plan- og bygningsloven.

Regional kulturminneforvaltning deltar i kommunens planlegging med veiledning, kulturminnefaglige innspill, vurderinger og uttalelser til planforslag.

2.2.3 Kommunen

Kommunen er plan- og bygningsmyndighet og dermed ansvarlig for at nødvendig arealplanlegging finner sted og at kulturminneinteresser innarbeides i planene. Den skal se til at lovfestet og tilfredsstillende samarbeid med regional kulturminneforvaltning finner sted. Kommunen skal håndheve vedtatte planer.

2.2.4 Andre

Av andre organisasjoner som kan ha interesse av kulturminneforvaltning og som mange ganger er aktive i dette saksfeltet, kan nevnes ulike frivillige organisasjoner, museer og eiere av kulturminner.

For mer om fordeling av rolle og ansvar mellom partene i den offentlige kulturminneforvaltningen vises til "Forskrift om faglig ansvarsfordeling m.v. etter kulturminneloven".

2.3 Kulturminnevern – virkemidler for bevaring

Det er ulike virkemidler som kan brukes i forvaltningen av kulturminner. Viktigst er lovverket, stortingsmeldinger og planer som legger rammer og retningslinjer for kulturminnearbeidet. Offentlige tilskuddsordninger og rådgiving er også viktige faktorer som er med på å sørge for bevaring og for å sikre kunnskap om hvordan man skal gå fram for å bevare et kulturminne.

De viktigste lovene i arbeidet med kulturminner er Kulturminneloven og Plan- og bygningsloven med tilhørende forskrifter.

Kulturminneloven forvaltes av Riksantikvaren, fylkeskommunene og Sametinget. Loven beskriver hvilke kulturminner som er automatisk fredet, gir hjemmel for vedtaksfredning av kulturminner og beskriver hvordan kulturminner skal forvaltes. Kulturminneloven er en særlov. Det innebærer at kulturminnelovens formål skal veie tyngst når det fattes vedtak etter annen lov som bevarer kulturminner og kulturmiljøer.

Plan- og bygningsloven er det viktigste redskapet for forvaltning av verneverdige bygninger. Kommunen er planmyndighet og har forvaltningsansvar etter Plan- og bygningsloven. Gjennom Plan- og bygningsloven kan kulturminner vernes gjennom hensynssoner, gjennom generelle bestemmelser eller gjennom bestemmelser knyttet til formål i planer. Plan- og bygningsloven gir kommunen hjemmel for å tilse at verneverdige bygninger ikke endres slik at kulturelle, historiske eller arkitektoniske verdier forringes. Plan- og bygningsloven og byggesaksforskriftene gir også kommunen hjemmel til å gi pålegg om utbedring av bevaringsverdige bygninger når dette er nødvendig for å forhindre forfall eller skade på hele eller deler av bygningen.

2.4. Kriterier for vurdering av kulturminner

Hvilken verdi et kulturminne eller et kulturmiljø har, er avhengig av flere faktorer, men vil alltid gjenspeile de rådende verdier på det tidspunktet verdien fastsettes. Den verdi et kulturminne eller et kulturmiljø tillegges, avgjør om det skal tas vare på, hvem som i så fall skal gjøre det, og hvilket virkemiddel som skal brukes.

Kapittel 3. Planarbeidet

Kulturminneplanen skal være en tematisk plan for hele kommunen. Tema som skal dekkes i planen er fornminner, landbruk og kulturlandskap, bygninger og bygningsmønster, kommunikasjon og gamle ferdselsårer, krigsminner, næring og industri, skogbruk og utmarksnæring herunder også spor av samisk aktivitet og andre kulturminner som naturlig hører inn under denne planen.

For å sikre at de kulturminner og kulturmiljø som blir prioritert i denne planen blir tatt vare på, må disse i ettertid følges opp i reguleringsplaner og bli tatt med i kommuneplanens arealdel.

Kulturminneplanen for Namdalseid kommune legger opp til en prioritering av kulturminner og forslag til tiltak som strekker seg over en periode på fire år, 2019 – 2022. Dette er en periode som strekker seg et stykke inn i etableringen av «Nye Namsos kommune» og her må selvfølgelig den nye kommunen ta sine valg på hvilke kulturminner en vil prioritere.

Hvilken verdi et kulturminne eller et kulturmiljø har, slik det står i kapittel 2, vil være avhengig av flere faktorer, men vil alltid gjenspeile de rådende verdier på det tidspunkt verdien fastsettes. Verdien på et kulturminne eller et kulturmiljø fastsettes som oftest i forbindelse med at et tiltak planlegges gjennomført i området der kulturminnet/miljøet er. Den verdi et kulturminne eller et kulturmiljø tillegges, avgjør om det skal tas vare på, hvem som i så fall skal gjøre det og hvilket virkemiddel som bør brukes.

Kapittel 4. Kulturminner og kulturmiljø i Namdalseid kommune

4.1 Generelt om kulturminner og kulturmiljø i Namdalseid

Namdalseid er en kommune der mange enkelt kulturminner utgjør summen i en helhet. Overraskende mange kulturminner stammer fra førreformatorisk tid, før 1537. Nyere tids kulturminner er sterkt relatert til landbruks- og skogbruksaktivitet med innslag av jakt og fangst. Sterkest konsentrasjon av automatisk fredede kulturminner finner en i området rundt Elda kirke, i dag Elda kirkegård.

Nyere tids kulturminner er spredt rundt i kommunen, men allikevel konsentrert til plasser der det i dag bor folk, eller der det har bodd folk fram til vår tid.

Fra nyere tid er det få, men sterkt markerte kulturmiljøer det er verdt å trekke fram. Her nevnes blant annet fjellgårdene i Finnvollen, restene etter glassverkshistorien på Åsneset og Årgård og industriområdet i Sagvika med boligene langs Sjøtrøa på Statland. Det eldste huset her er fra 1863.

Utviklingen av grendesentra kom i gang på Namdalseid i 1880-åra og i hovedsak betinget av etableringen av butikker. Fast handelssted fikk en da Namdalseidets Forbruksforening ble dannet i 1883. Senere var det Johan Westin som tok over denne butikken etter at forbruksforeningen ikke hadde gått så bra i noen år. I det som i dag kalles Namdalseid sentrum fikk også etableringen av Namdalseid Meieri i 1888 betydning for utvikling av tettstedet.

På Statland, derimot, der det har vært industriell og førindustriell virksomhet over lang tid og med god kontakt via fjorden, kom etableringen av bygdesentret noen år tidligere. Den første butikken på Statland ble etablert allerede i 1873.

Det førreformatoriske kulturmiljøet som tydeligst trer fram er området rundt Elda kirkegård med områdene Vengstadmarka og Drestamyra/Drestaåsen. Her er det en stor konsentrasjon av gravhauger og rester etter bosetting. Som den eneste plassen på Namdalseid som er nevnt i Snorres kongesagaer er Elda interessant og må sees i sammenheng med Vengstadmarka/Destaåsen. Dette var nok et knutepunkt i den gamle ferdselen over eidet. Her har det nok vært et tidlig maktsentrum, noe den gamle kirkehistorien i Elda og historien om båtdragningen over Namdalseid vitner om.

I tillegg til dette har vi også et samisk kulturmiljø i områdene rundt Stornesvatnet. Hvor gammelt dette er, er noe usikkert. Uansett er det og har vært et viktig område i reindriften.

4.2 Kirker og religion

Den gamle ferdselsåra over Namdalseid fra Hjellbotn innerst i Beitstadfjorden til Løgnin, en fjordarm av Namsenfjorden, har vært en viktig vei for utviklingen av Namdalseid.

Veiforbindelsen er en av forutsetningene for bosetting, noe som i sin tur danner grunnlaget for etableringen av religiøse kultsteder.

Det store gravfeltet og bosettingen i Vengstadmarka/Drestaåsen må sees i lys av dette. I dette området befant Elda kirke seg.

4.2.1 Elda kirke

Det er ingen som med sikkerhet kan slå fast når den første kirka i Elda ble bygd. Den er første gang nevnt i skriftlige kilder på 1500-tallet. Trolig har Elda vært et høvdingsete allerede før år 1000. I den sammenheng er det ikke unaturlig å tenke seg at det i første omgang kunne ha vært et hedensk hov her og som etter kristningen av Norge har blitt revet og erstattet med en kirke. Elda er nevnt både i Njåls saga og i Snorre. Kirka er beskrevet som en stavkirke med svalgang rundt, med port både på nordsiden og sørsiden og med inngang i tårnet mot vest.

Ca. år 1700 brant kirka i følge tradisjonen etter et lynnedslag. Ny kirke ble bygget mellom årene 1702 og 1705. Denne kirken ble beskrevet som «.....en liten trebygning med tårn eller et slags spir». Kirken var i bruk fram til 1858, da ny kirka på Ås ble tatt i bruk. Kirkestedet har i ettertid blitt brukt som gravlund.

Under brannen ca. år 1700 ble flere gjenstander reddet ut av kirka og som i dag befinner seg i kirka på Ås. Det gjelder blant annet et krusifiks, datert tilbake til ca. år 1300 og som sees på som et bevis på at det allerede på 1300-tallet låg en kirke i Elda. To andre interessante objekter er de to maleriene fra 1600-tallet «Bebudelsen og Kongens tilbedelse» og «Korsfestelsen og Oppstandelsen».



Det gamle kirkestedet i Elda er i dag markert med en informasjonstavle og en monter som inneholder den gamle altersteinen fra den katolske kirken som en gang stod der. Altersteinen ble på 1700-tallet brukt som gravstein før den ble tatt bort og funnet igjen mange år senere.

4.2.2 Namdalseid kirke



Namdalseid kirke, eller tidligere Ås kirke, ble bygget og sto ferdig i 1858. Det var en del strid om kirkestedet, før kirka endelig kunne stå ferdig. Kirken er en langkirke bygget i tre etter en tegning av arkitekt Christian Heinrich Grosch. Kirken er av Riksantikvaren definert som en såkalt listeført kirke. I følge Riksantikvaren vil det si:

«Alle kirker bygget mellom 1650 og 1850 er listeførte. I tillegg er en rekke kirker bygget etter 1850 også listeførte. At en kirke er listeført, innebærer at den er definert som verneverdig og har nasjonal verdi. Det betyr at de skal behandles med like stor respekt som fredete kirker.»

«Saker som angår endringer i og ved listeførte kirker skal sendes til Riksantikvaren for uttalelse. Det vil si at Riksantikvaren skal gi faglige råd om endringer av og ved kirken og om istandsettings- og vedlikeholdstiltak, men det er biskopen som fatter endelig vedtak etter kirkeloven. Kirkelig fellesråd sender søknad via biskopen til Riksantikvaren.»

«Nye tiltak i listeførte kirkers nærområder (innenfor 60-meterssonen i spredtbygde områder) skal behandles av fylkeskommunen. Ved varsel om oppstart av arealplaner, ved offentlig ettersyn og i byggesaker, skal fylkeskommunen vurdere planens innvirkning på kirken og dens omgivelser med hensyn til kulturminneinteresser.»

I tilknytning til kirka ble det i 1903 bygget en kirkestue. Kirkestua inneholder rom for presten, kjøkken og et større rom der det holdes møter, konfirmantforberedelser m.m.

4.2.3 Statland Kirkegård

I 1897 ble det vedtatt å anlegge kirkegård på Statland. I 1902 ble kirkegården innviet med ferdig oppsatt klokkehus. Det ble bygd et gravkapell med to rom i 1935. I 1992 ble Statland kirke innviet. Det er en trekirke tegnet av Reidar Moholdt med i alt 140 sitteplasser.

4.2.4 Den Evangelisk Lutherske Frikirkes (Frikirken) kirkegård, Tøtdal

Kirkegården ble etablert i 1898 som følge av at et barn tilhørende Frikirken ikke fikk begravnes på Otterøy kirkegård. Frikirken står utenfor Den Norske Kirke som et selvstendig trossamfunn. Dette kunne tidligere være en kilde til konflikt mellom den gang Statskirken og Frikirken. På Otterøy gav det seg utslag i at Frikirkens medlemmer ikke fikk begravnes på kirkegården i Otterøy. Kirkegården på Tøtdal har vært i kontinuerlig bruk fram til 1995, da den siste begravelsen fant sted. I dag er det cirka 30 graver på kirkegården. Gravlunden blir godt vedlikeholdt. Ingen gravsteder er fjernet siden starten i 1898.



Frikirken Betel på Tøtdal. Kirkegården i bakgrunnen



Deler av frikirkens kirkegård på Tøtdal

4.2.5 Gravminner

På kirkegårdene i Namdalseid er det en god del gravstøtter fra siste halvdel av 1800-tallet. Dette er verneverdige kulturminner.



Eksempler på gravminner ved kirkegårdene på Namdalseid

4.2.6 Tiltak 2019 – 2022. Kirker og religion

Ut fra en helhetlig vurdering av temaet kirker og religion foreslås følgende tiltak:

- A. Det bør skaffes en oversikt over eldre gravsteder fra før år 1900 og sikre at et representativt utvalg av disse bevares for ettertiden. Dette må skje i samarbeid med kirkelig fellesråd, som er det organ som bestemmer vern i dette tilfellet
- B. Middelalderkirkegården i Elda, som ligger i den søndre enden av den kirkegården som er i bruk, er fredet. Som et av Namdalseids viktigste kulturminner fra middelalderen bør det skiltes til stedet fra fylkesveien og oppgradering av opplysningene om dette stedet forbedres. Dette tiltaket kan skje i samarbeid med Namdalseid Kulturminnelag/Beitstaden Historielag og Statens Vegvesen.
- C. Rundt om i landet finnes det noen få livssynsbaserte kirkegårder. Om disse har det samme vernet som de offentlige kirkegårdene har ikke planarbeidet klart å avdekke. Det bør utredes om den livssynsbaserte kirkegården på Tøtdal har det samme vernet som de andre kirkegårdene i kommunen. Hvis ikke, må dette vernet sikres. Fra et kulturhistorisk ståsted er det viktig å sikre denne kirkegården som en unik historie.

Det vises ellers til rundskriv T-3/00 Forvaltning av kirke, kirkegård og kirkens omgivelser som kulturminne og kulturmiljø opprinnelig utgitt av Miljøverndepartementet

4.3 Industri og næringsliv

Industri og næringsliv på Namdalseid har vært nært knyttet opp mot kommunens naturlige ressurser som landbruk, skog og utmark. På Statland har det vært ulike industrielle forsøk delvis basert på lett tilgang på energi og ikke minst lett transport for ferdige varer ut i verden sjøveien.

4.3.1. Industri i tidligere tider

I terrenget på Namdalseid kan en finne spor etter ulike førindustrielle aktiviteter. Både funn av kolmiler og jernvinner bekrefter at det må ha foregått utvinning av jern flere steder i kommunen. Det er registrert kullmiler for fremstilling av trekull til jernutvinning både i Ørstudalen, sør i Åsmyra, Eldneset, Holten, Sauvdalen, Rosset, Trebostad og i Fosslia. Enkelte av navnene i utmarka viser helt klart at det her har forekommet tjærebrenning. På Rosset kalles plassen Tjurublakkmyra og i Fosslia kalles plassen Tjuruholmyra. Alle disse plassene er beskrevet å være fra førreformatorisk tid.

Trekullet som ble fremstilt i kullmilene ble brukt i jernvinneanlegg for å brenne ut jern av myrmalm. På Namdalseid er det registrert funn av to jernvinneanlegg. Ett på Rauhylltømtet ved Liasetra og et ved Morka på Tøttedal.



Rester etter kalkovnen på Limbumyra

Et interessant objekt er kalkovnen på Limbumyra i Fjellbyda. Denne er også datert tilbake til førreformatorisk tid. Kunnskapen om å brenne kalk kom sannsynligvis til Norge med engelske munkene i vikingtiden. Større kalkovner ble etablert rundt i Norge for å produsere kalk til bygging av klostre, kirker og festninger. De mindre kalkovnene ble brukt mer periodisk og hadde en diameter og høyde på tre til fire meter. Disse ovnene ble kalt bondeovner, og det er nok en slik en man finner rester av på Limbumyra.



Det er registrert noen spede forsøk på gruvedrift i kommunen. Det er skjerpet etter både nikkel og kis uten at det ble gjort drivverdige funn. Ved Hevika finnes det rester etter en nikkelgruve fra 1880-årene og ved Holstadsve finnes rester av en kobberkisgruve. Den siste er registrert som et arkeologisk kulturminne, men har ingen sikker datering. Det er rester etter et tydelig hull på ca. 10 meter i firkant.

I tillegg til dette skal det være drevet forsøk med gruvedrift også ved Kaldalvatnet og langs veien opp mot Flyin.

Det er også registrert to teglverk hvis historie en kjenner lite til. Et lå ved Barlihaugen på Årgård og et ved Teglverksmoen på Stakset.

4.3.2 Aasnæs Glasværk og Holmen Glasværk



Spor etter glassverksvirksomheten på Purkholmen i Årgårdselva

Tidlig på 1800-tallet ble det etablert to glassverk på Namdalseid. Det første, Holmen Glasværk ble antakeligvis etablert i 1812 og eksisterte fram til 1840. Glassverket ble bygd opp på Purkholmen, midt ute i Årgårdselva. Initiativtaker til dette glassverket var Hans Barlien, som på den tid eide Årgård. På Purkholmenn hadde Hans Barlien allerede etablert et pottemakeri.

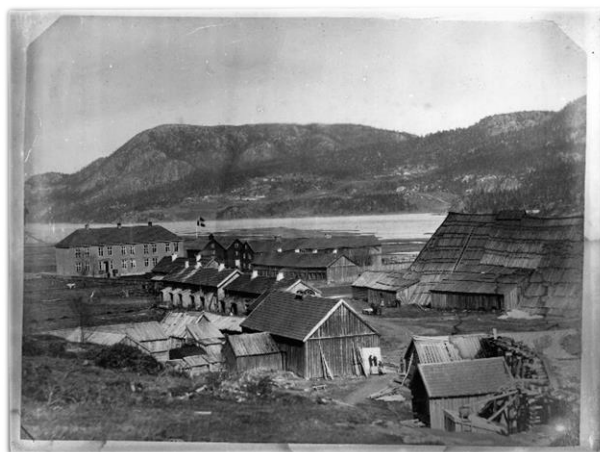
Det andre og største glassverket, Aasnæs Glasværk, ble etablert på gården Åsnes ved utløpet av Årgårdselva i 1813. Dette glassverket ble det mest betydningsfulle og største glassverket i hele Namdalen. Det eksisterte i 70 år fram til 1883. På 1860-tallet var det ca. 50 personer som var sysselsatt ved Aasnæs Glasværk.

Glassverket skapte ringvirkninger for hele bygda. Ved til glassmeltingen ble en stor inntektskilde for bønder i distriktet, og det kan ennå finnes rester i form av dammer etter fløyting av glassved til verket.

Et helt lite samfunn vokste fram på Åsnesset som en følge av etableringen av glassverket. Husmannsplasser, butikk og skole.

På Aasnæs Glasværk ble det produsert mange ulike typer flasker, kavler, vindusglass og finere glassprodukter som glasskanner og karafler.

Igjen etter disse to glassverkene finnes det en god del produkter og produksjonsutstyr. I denne sammenheng er det imidlertid de konkrete spor i terrenget som må løftes fram. Først og fremst er det hovedbygningen på Åsnes Gård. Hovedbygningen ble bygd av byggmester Jakob Thoreson Li først på 1840-tallet. Det er en ruvende bygning på 32x9 meter. Opprinnelig bygget med valmtak og senere ombygd til spissgavlet tak. Her var det beboelsesrom, selskapsrom, kontor og landhandleri. En periode var det også skole i huset. Ett av de to stabburene står også fremdeles.



Åsneset i dag og for ca. 140 år siden

I området rundt Åsneset finnes også spor etter glassverksdrifta. Det er husmannsplasser, torvveien, torvmyra og rester etter den gamle skolehustomta. Deler av denne historien ble løftet fram i lyset på 1990-tallet da det ble etablert en tursti i området. Turstien er i dag delvis nedgrodd. På Purkholmen kan en også se betydelige spor etter Hans Barlien sitt glassverk.

Mer om glassverkshistorien på Namdalseid kan en lese om i heftet «Glassverkstida i Namdalen – Aasnæs Glasværk 1813 – 1883» av Marit Holien og Jens-Anton Andersen.



Torvveien ved Åsneset



Rester etter husmannsplassen Haugen i Hevika

4.3.3 Statland

I Knut Mørkveds bok «Skogbruk og treforedling i Namdal» fra 1947 står det skrevet at en av de første oppgangssagene i Namdalen ble etablert på Statland i 1620-årene. Det er ingen sikre kilder om dette, men en kjenner til en sag på Finnanger i 1626 og en på Statland i 1628. En prest ved navn Christopher Hansen betalte skatt til kongen for en sag på Statland dette året. Senere er det i kilder påvist at det er betalt skatt til kongen for sagbruksdrift på Statland i året 1637, da av en person som het John Robertsen. Saga på Statland ble i 1699 videresolgt fra Gjertrud Eliasdatter Binner til Trond Pedersen fra Spillum. Etter dette er saga nevnt i 1701, 1703 og i 1708. De to første årene i forbindelse med saging av tømmer og i 1708 ble saga videresolgt til Johan Pedersen Holt. Han solgte saga til Joen Andersen som eide den fram til 1742. Da solgte han en del av saga og gården til Hans Erik Wulf. Gården og saga var da i familiens eie fram til 1786 da hans sønn Lorentz Wulf solgte hele eiendommen. Ny eier var Ivar Christian Sommerschild. Gården solgte han videre, men beholdt sagbrukseiendommen – Sagviken – som senere ble slått sammen med Nergården på Statland.

Sommerschild solgte Statland Sag videre i 1795 til William Schillerås og Nils Hansen Haugan. Schillerås ble eneeier av Statland Sag i 1807.

Familien Ekker kommer inn i sagbruksvirksomheten på Statland i 1819 da Peter Ekker Skillerås kjøper eiendom med sagbruk på Statland. Sagviken hadde Peter Ekker overdratt til sin svigersønn L. D. Haugan. I 1839 solgte Haugan Sagviken videre til svensken Andrias Janson. I 1840 overdrog Peder Ekker sin eiendom på Statland til sønnen Jørgen Ekker.

Dette var starten på en aktivitet i området som har linjer helt fram til vår tid. Forutsetningen for mye av denne aktiviteten har vært elva og fjorden. Elva gav energi og fjorden åpnet bygda for markeder i Norge og verden.

Den moderne industrielle utviklingen på Statland startet med etableringen av et moderne sagbruk i Øverfossen midt på 1850-tallet. I dette sagbruket ble den første sirkelsaga i Namdalen montert. Det var drammenseren Ole Gunerius Olsen som sto bak denne etableringen. Senere kjøpte han også Nerfossen og dermed var han eneeier av all sagbruksvirksomhet på Statland. Linjene fra denne virksomheten kan følges helt fram til etableringen av Statlandbruket i 1908. Hovedaktiviteten ble da tresliperi og sagbruk. Aktiviteten fortsatte med enkelte avbrudd fram til 1972. De eneste restene som finnes fra denne aktiviteten i dag er disponentboligen Sagvika, bygd i 1853, og rester etter to kraftstasjoner i Statlandvassdraget. Statland fikk allerede i 1913 elektrisk kraft, og dette ble selvfølgelig en drivkraft for den industrielle utvikling på Statland.

Bygda har på 1900-tallet hatt mange ulike forsøk på industriell virksomhet det finns få eller ingen rester igjen av i dag. Særlig var det i tiden etter andre verdenskrig stor aktivitet. Her nevnes blant annet

- Merella Veveri. Virket i en tyskerbrakke ved Sjøhaugen 1949 – 1953. Arbeidet for firma Herman Mehren, Oslo.

- Statland Veveri 1949 – 1953
- No-Ko-Fa (Nord-Statland konfeksjonsfabrikk). Vadmølproduksjon fra 1955 – 1962 (flyttet etter det til Namsos)
- Statlandverftet 1974. Skipsbygging. Statland Mekaniske Verksted overtok aktiviteten i 1988
- Statland Mølle. Lokalisert på toppen av Sjøbakken. Tilhørte Jørgen Ekker på Nergården. Elektrisk i 1914.
- Gudrun Nilsen A/S. 1934 – ca. 1946. Drev kiosk, men solgte i tillegg hjemmelaget kaviar utover hele landet.
- Ferdighusfabrikk i Langvika på Statland. Ukjent tidsperiode, men det skal finnes minst to hus i Namsos som er bygd på denne fabrikk.
- Kristensen Transport ble etablert av Olaf Kristensen i 1929. Det startet med persontransport. Firmaet eksisterer den dag i dag, men har en annen fraktvirksomhet enn den gangen.
- Trygve Duklæt etablerte egen smie i Bekkdalen. Huset var en gammel hytte med navnet "Dronningen", som hadde stått ved Storvatnet. Hans spesialitet var en mønsterbeskyttet hengelås.

4.3.4 Sagbruk

Det har vært drevet flere sagbruk i kommunen. I området rundt Tøtdal lå det flere sagbruk, hvorav et eksisterer den dag i dag. Her nevnes blant annet Andreas Bruun sitt sagbruk, Mork sagbruk og Buvik sagbruk. Bortsett fra Buvik sagbruk, som fortsatt er i drift, er det lite eller ingen ting igjen av de andre sagbrukene. Der Mork sagbruk en gang sto, kan en se en stor steinhaug ved fjorden. Det skal være ballaststein fra båtene som en gang var inne der for lastning av materialer.



Mork sagbruk. Årstall og fotograf ukjent



Mork sagbruk i dag. Ballaststeinen cirka midt på bildet.

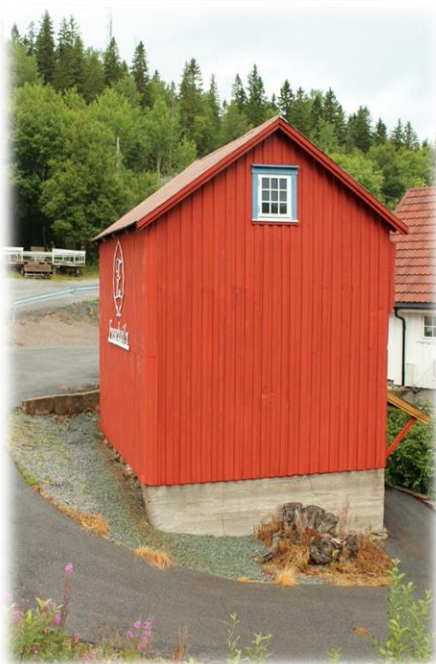
4.3.5 Sjøtrøa på Statland



Bilder av hus i Sjøtrøa

Bygningsmassen langs Sjøtrøa på Statland er ennå et levende bevis på den industrielle aktivitet som en gang preget stedet. Store deler av bebyggelsen er ennå intakt og visualiserer godt et miljø med gamle arbeiderboliger, funksjonærboliger og næring i skjønn forening. Store deler av bebyggelsen er reist mellom 1860 og 1930. Dette miljøet er unikt i lokal sammenheng og bør bevares for ettertiden.

På toppen av Sjøbakken i forlengelsen av Sjøtrøa står ennå møllehuset som en del av eiendommen Fossekallen. Rester av muren til Nord-Statland konfeksjonsfabrikk kan ennå sees ved gården til Solgunn og Otto Ekker.



Restene etter Statland Mølle.



Sagvika. Brukseierbolig og administrasjonsbygg for Statlandverftet

4.3.6 Meieri

En av de første industrielle produksjonene som fikk sin etablering i Namdalseid sentrum var meieriet. Det eksisterte fra 1888 til 1970, da meieriet gikk inn i Namdalsmeieriet og ble lagt ned. Meieriet brant i 1917 og i 1940 ble det bombet av tyske fly. Begge gangene ble meieriet bygget opp igjen. Hovedproduksjonen etter krigen var tilsitterost med en kvote på 324 tonn på slutten. Det meste av dette gikk i eksport til Tyskland.

Fra 1901 til 1914 ble det drevet et geitostysteri på Skatland i Fjellbygda. Ysteriet hadde ikke helårsdrift og det ble produsert både brun og hvit geitost.

Bygningene etter Namdalseid Meieri ble etter hvert overtatt av Eide Plast, senere Namdal Plast og drevet som plastfabrikk fram til konkurs i 2017. Meieribygningen står ennå, men den karakteristiske meieripipa ble revet for mange år siden.



Namdalseid Meieri slik det står i 2018

4.3.7 Hundset Mølle

Hundset Mølle ble etablert som gårdskvern i 1923. Engvald Furre mente bygda burde ha en kvern drevet av elektrisitet, og i 1925 ble mølla etablert i et eget hus på den øvre side av gårdsanlegget på Hundset. Året etter ble det malt 650 sekker korn på mølla. Mølla brant i 1945 og en ny mølle ble etablert ved Tinglumssaga. Høsten 1955 brant mølla igjen og da ble det vedtatt å bygge opp den nye mølla på en tomt der vegen til Bøgset tar av fra fylkesvei 17 på Åsmyra. I august 1963 brant mølla nok en gang og en ny mølle ble etablert på samme sted. Det er i dag fortsatt mølledrift i bygningen.

4.3.8 Annen industriell virksomhet

Det har opp igjennom tiden blitt prøvd med mange ulike former for industriell eller tilnærmet industriell virksomhet på Namdalseid. Her nevnes noe av det som har foregått.

- Altbukta – produksjon av ferdige tømmerhus og jektbygging. Ukjent tidsperiode
- Løvli. «Værvet», båtbygging. Ukjent tidsperiode
- Snekkerverksted i Namdalseid sentrum
- Mekanisk verksted på Korsen

4.3.9 Bank og butikk

Det ble drevet handel flere steder i kommunen før det første faste handelsstedet ble etablert i det som senere ble Namdalseid sentrum i 1883. Det var Namdalseidets Forbruksforening som da ble stiftet. Butikken gikk ikke så bra, så etter noen år tok en privat handelsmann, Johan Westin, over butikklokalene. I 1913 ble det igjen tatt initiativ til etableringen av et samvirkelag, og det har vært i kontinuerlig drift siden da. Filialen på Korsen ble startet opp i 1929 og filialen på Sjøåsen ble startet opp i 1946. I 1975 vedtok årsmøtet i Namdalseid Samvirkelag å overta driften av Nord-Statland Samvirkelag, som da ble en avdeling under Namdalseid Samvirkelag.

I 1928 ble det i regi av Namdalseid Samvirkelag satt opp et bygg i Namdalseid sentrum. Bygget ble satt opp for å gi bolig til bestyrer og en god del av betjeningen. I tillegg ble det leid bort en del rom i bygget til offentlige kontorer, telefonsentral og bank. Bygget står enda og bærer i dag det fasjonable navnet "Stiftsgården".

I dag er begge de gjenværende utsalgsstedene en del av Trondos, en sammenslutning av mange samvirkelag i Trøndelag.

Aas Sogns Sparekasse kom i gang fra 2. juli 1882. I 1924 skiftet sparekassen navn til Namdalseid Sparebank. Etter flere fusjoner har sparebanken nå lagt ned sitt kontor i kommunen.

På Statland ble den første handelsforretningen etablert i 1873. Grunnleggeren var Elias Justin Jørgensen Ekker. Forretningen drev etter hvert også postkontor og dampskipsekspedisjon. Forretningsgården brant i 1955 og en ny bygning ble reist ved brygga. Butikken eksisterer den dag i dag under navnet "Nerbutikken".

Statland Samvirkelag ble åpnet til jul i 1954. Huset var en gammel butikk fra Otterøya. Den ble kjøpt og fraktet over fjorden. I 1975 ble samvirkelaget, som nevnt tidligere, en filial under Namdalseid Samvirkelag. Filialen på Statland ble nedlagt i 1997. Bygningen står den dag i dag og er en del av bygningsmiljøet langs Sjøtrøa.

I 1926 startet Einar Mork landhandel i Morka. Landhandelen eksisterte fram til 1971. Nye eiere flyttet landhandelen til sentrum av Tøtdal. Der ble butikken drevet fram til 2002, da den ble permanent lagt ned.



Einar Mork sin landhandel i Morka slik den fremstår i dag. Huset benyttes nå til bedehus.

4.3.10 Tiltak 2019 – 2022. Industri og næringsliv

Ut fra en helhetlig vurdering av temaet Industri og næringsliv foreslås følgende tiltak i tilfeldig rekkefølge:

- A. Kommunen bør få bedret tilgangen, fornyet skilt og skilting til utvalgte industrielle kulturminner i kommunen. Her nevnes kalkovnen på Limbumyre og nikkelgruva i Hevika.
- B. Informasjonsskilt om Hans Barliens aktivitet på Purkholmen bør settes opp ved den nye rasteplassen ved Årgårdsbrua. Dette kan skje i samarbeid med Namdalseid Jeger- og fiskeforening, Namdalseid Kulturminnelag og Statens Vegvesen
- C. Glassverksindustrien knyttet til Åsneset er så viktig i kommunens historie at denne må løftes bedre fram i lyset. I forbindelse med prosjektet «Fotefar mot nord» på 1990-tallet ble det laget en utstilling om glassverkshistorien som fikk permanent plass i hovedlåna på Åsneset. Mye har skjedd siden den gang, og utstillingen har nok ikke lengre den kvalitet og det fokus som historien fortjener.

Følgende tiltak for å sikre historien rundt Aasnæs Glasværk foreslåes:

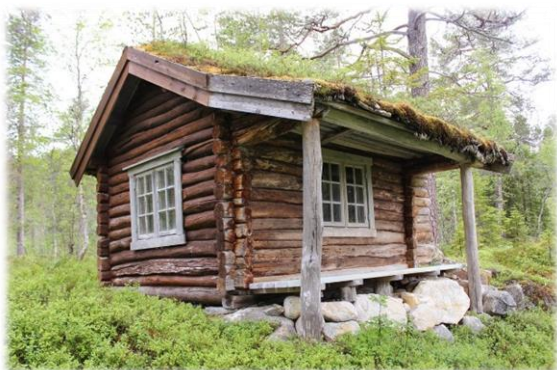
- Hovedlåna på Åsnes Gård må sikres for fremtiden gjennom å starte en fredningsprosess. Hovedlåna faller inn under mange av Riksantikvarens kriterier for verneverdige bygg, blant annet kulturhistorisk verdi i lys av den historien som låna er en del av, arkitektonisk verdi og sjeldenhetsverdi som et av de få gjenværende monumentale bygg i denne regionen. Dette er et bygg som ikke har vært gjenstand for en moderne restaurering og fremstår derfor meget autentisk. Til slutt identitetsverdi fordi den står som et symbol på fremveksten av det moderne Namdalseid. Den aktivitet som knytter seg til dette huset har en stor symbolsk betydning og kan være viktig for innbyggernes identitet og følelse av tilhørighet.
 - De historiske stedene knyttet til glassverkshistorien, slik som torvveien, gammel-Åsneset og husmannsplassene bør komme mer fram i lyset gjennom en revitalisering av den turstien som en gang ble opparbeidet i området. Formålet med en slik revitalisering er å få fram det helhetlige bildet av historien rundt Assnæs Glasværk. Her må kommunen samarbeide med eierne av gården og Namdalseid Kulturminnelag.
 - I samarbeid med Namdalseid Kulturminnelag/Museet Midt IKS bør det finnes en løsning på å revitalisere glassverksutstillingen som ble laget på 1990-tallet.
 - Under arbeidet med kulturminneplanen har det oppstått en ny situasjon for Åsnes Gård ved at den er lagt ut for salg. Ved en eiendomsoverdragelse må kommunen og regionale vernemyndigheter komme i dialog med ny eier for å sikre at innspillene/forslagene i kulturminneplanen følges opp.
- D. Både huset i Sagvika, restene etter Statland mølle ved Sjøbakken, restene etter kraftanlegget i Statelva og dammene ved Storvatnet er verneverdige/bevaringsverdige i et lokalt perspektiv og bør gis et vern gjennom bruk av Plan- og bygningsloven.
- E. Kommunen bør starte utredning for et mulig fremtidig vedtak av Sjøtrøa som hensynssone med tanke på å bevare bygningsmiljøet i området intakt. Prosedyrer for utredning med mål å vedta en hensynssone gjennom bruk av Plan- og bygningsloven finner en hos Riksantikvaren.
- Se: <http://www.miljokommune.no/Temaoversikt/Kulturminner-og-kulturmiljo/Kulturminner-i-kommunens-planlegging/Hensynssoner-i-reguleringsplan/>

4.4 Skogbruk

Skogen og utnyttelsen av den har hatt stor betydning for utviklingen på Namdalseid. Både på Statland og i gamle Namdalseid kommune har skogen gitt inntekt og arbeidsplasser. Mange små private og en del større skogeiere har drevet tømmerhogst, men det er kun på Statland at foredling av skogsvirke har blitt drevet utover det rent lokale.

I 1909 ble Langvassheimen ved Langvatnet oppført som øvingssted for skogskolen i Steinkjer. Anlegget fikk vegforbindelse i 1955 og bygningene ble restaurert i 1963. Etter nedleggelse av skogskolen på Steinkjer har Namdalseid Fjellstyre tatt over driften av Langvassheimen og bruker det som utleieobjekt.

I og omkring Langvassheimen står det ennå hytter som er satt opp i forbindelse med denne aktiviteten. Både Barthstua og Bjørkstu er en del av miljøet rundt Langvassheimen, selv om Bjørkstu har blitt tilflyttet og satt opp der i de senere år.



Bjørkstu



Statens Skogskole 1921 med Barthstua i bakgrunnen.

Bjørkstu er opprinnelig bygd på Meungsetra en gang i første halvdel av 1900-tallet. Byggherre var lærer Per Rogdaberg og tømmermann Kristian Einli sto for byggingen. Rogdaberg hadde, som driver av klokkegården i Brekka, seterrett på Meungsetran. Huset ble gjenreist av Namdalseid Fjellstyre ved Langvassheimen i 1986. Bjørkstu er meget verneverdig på grunn av bruken av bjørk som byggemateriale. Bjørk som byggemateriale til et helt hus er meget sjeldent og dermed faller det godt innenfor vernekriteriet sjeldenhet og originalitet. Huset bør bevares for ettertiden.

4.4.1 Skogstuer og naust

Flere skogstuer og naust i Vesterfjellet vitner også om en stor aktivitet i skogen. I dag er de skogstuenes som sto igjen solgt til private som fritidshus. Her kan nevnes blant annet Risbergstua, Holmvikstua og Sør-Furudalsstua. Noen få eldre naust står også igjen, et ved Heggdølin og to i området rundt Furudalsvatnet. Alle disse naustene er sannsynligvis rundt ett hundre år gamle.

4.4.2 Fløtingsdammer

Rundt omkring i kommunen er det rester etter skogsdrifta. Namdalseid kulturminnelag har registrert alle fløtingsdammene i gamle Namdalseid kommune.

Årgårdelvens fellesfløtning/Mølnå lense

Alt tømmer ble fløtet ut i hoved vassdraget, Årgårdselva. Oppe i elva rett sør for Sjøåsen, mellom Visetholmen og Mølnåholmen, ble det i regi av fløtingsforeningen i 1927 etablert en lense, Mølnå lense, for sortering av tømmer. Lensa ble nedlagt i 1967. På det meste ble det på ett år sortert over 31.000 kubikkmeter tømmer i lensa. I sin tid var det fem hus ved lensa, bomstua, naustet, maskinhuset, saga og båthuset. Det kan så vidt skimtes rester av pælene der den dag i dag.



Langvatndammen

4.4.3 Tiltak 2019 – 2022. Skogbruk

Ut fra en helhetlig vurdering av temaet skogbruk og tømmerdrift foreslås følgende tiltak:

- A. Bjørkstu bør sikres for fremtiden som et spesielt verneverdig objekt ved bruk av Plan- og Bygningsloven.
- B. Kartfesting av fløtningsdammer.
I samarbeid med Namdalseid kulturminnelag bør alle rester etter fløtningsdammer kartfestet
- C. En mindre fløtningsdam bør restaureres til pedagogisk bruk for skoleklasser og andre interesserte. Det er viktig å vise fram og fortelle om skogen og dens betydning for utviklingen av Namdalseid. Forslaget er Langvatndammen som ennå er forholdsvis intakt og som i tillegg ligger i et område med flere ulike kulturminner slik som dyregraver, jernbanelinje og setervei/sti. Her kan en utvikle en totalopplevelse om menneskers bruk av fjellet og de minner som er igjen etter dette. Dette prosjektet kan gjennomføres i samarbeid med Namdalseid kulturminnelag og Namdalseid Fjellstyre.
- D. Både Barthstu, naustet ved Heggdalslidammen og Fjellstyrets naust ved innløpet til Havden i Furudalsvatnet er i denne planen vurdert til å være verneverdige i et lokalt perspektiv.

4.5 Jordbruk

Når de første "Eidbygger" etablerte seg og begynte å dyrke jorda kan vel ingen si med sikkerhet. At det imidlertid har bodd folk her lenge finnes det mange spor etter i terrenget. Både gravhauger, kullminer, jernvinneanlegg og annet spor etter tidlig bosetting er registrert.

Allerede i steinalderen bodde det folk på Namdalseid. På Øver-Bjørg er det funnet rester etter en gammel boplass fra steinalderen i form av kulturjord og kokstein. Kulturjorda har en utstrekning på ca 15 x 20 m. Også på Ner-Brørs er det funnet spor fra steinalderen i form av kulturjord og kokstein. I tillegg til dette er det noen få andre registreringer bl. annet i Djupskardet mellom Myrmoen og Mølnåa, Seterholmen i Finnvollvatnet og på en haug ved Kolstad, rett vest for gården. Gravrøysene som er registrert i Namdalseid kommune kan dateres tilbake til bronsealderen 1700 til 500 f. Kr. og jernalderen 500 f. Kr. til 1030 e. Kr.

Landbrukshistorien på Namdalseid skiller seg ikke fra landbrukshistorien andre steder i landet. Fram til rett etter andre verdenskrig ble det drevet et allsidig gårdsbruk med naturalhushold om hovedfokus. Dette medførte blant annet stor utnyttelse av utmarka til beite. Alle gårdene hadde seterrett og de fleste brukte den. På 1800-tallet var det få store gårder på Namdalseid, og det ser ut til at det i tillegg har vært en god del husmannsplasser spredt rundt omkring i kommunen. Ut over på 1950-tallet spesialiserte de fleste bøndene på Namdalseid seg på melkeproduksjon og sauehold. Klimaet og arealmulighetene lå til rette for denne utviklingen. Den tradisjonelle utnyttelsen av utmarka med seterbruk stoppet sakte men sikker opp og utmarka ble i stedet benyttet til sommerbeite for ungdyr og sauer.

Sporene i utmarka er ikke borte selv om landbruket har endret karakter og drives på en helt annen måte i dag.

4.5.1 Seterdrift

Hoveddelen av seterdriften i den gamle delen av Namdalseid kommune ble drevet i allmenningen i Vesterfjellet. Rester etter seterdrift kan en imidlertid finne over hele kommunen. Også på Statland kan en ennå finne rester etter den gamle seterdrifta. Alle disse restene er fra etter reformatorisk tid og dermed under kategorien nyere tids kulturminner.

Det eldste seterhuset som ennå står noenlunde intakt på Namdalseid er sannsynligvis et uthus på Granmyrhaugen. På Heggdalslisetra står det også hus som vitner om seterdrifta. Ennå kan en se spor etter mange av setrene i form av setervoller og rester etter der bygningene har stått. De fleste setrene i gamle Namdalseid kommune er registrert. I alt har det vært rundt 60 setrer i Vesterfjellet. En av de eldste setrene der er Heitømte. Seterretten her går helt tilbake til 1784 og setra var i drift helt fram til 1956. Masstua på Heitømte, som sannsynligvis er fra 1920-tallet, er restaurert. Pr. i dag restaureres Svartmosetran, en seter under Staven. Det er gitt tilskudd til dette arbeidet fra Norsk Kulturminnefond.

To gamle seterveier er merket. Dette gjelder veien fra Bjørg til Heitømte ved Finnvollvatnet og veien fra Vengstad/Holstad til Heggdalslisetra. Begge merkingene begynner å bli tæret av tidens tann og bør opprustes.



Henriette Lingen på Sandvasslisetra i 1944



Gammelt seterhus på Granmyrhaugen

4.5.2 Kverner

Mange gårder hadde egne kvernhus i tilknytning til gården og drifta. I naturalhusholdets tid var det viktig å få kvernet eget mel til baking og derfor fantes det en god del kvernhus rundt omkring i bygda. Ett av disse kvernhusene, Rossetkverna, har blitt tatt vare på av Egge museum og befinner seg i dag på museumsområdet på Egge. På Åsnes gård står ennå kvernhuset intakt. Av andre plasser det var kvern uten at det i dag finnes rester etter den kan nevnes Hundseth, Kalnesfossen på Brørs, Trebostadbekken og Deråsbrenna. I alt er det registrert rester etter 35 kverner i gamle Namdalseid kommune.

På Tinglum ble det på 1950-tallet bygd opp en kalksteinsmølle som ble drevet en del år.

4.5.3 Gårder og gårdstun

Rundt år 1980 ble det foretatt en registrering av alle gamle hus på Namdalseid. Dette var en landsomfattende registrering av hus eldre enn ett hundre år. Denne registreringen, kalt SEFRAK-registreringen, finnes digitalt og er søkbar. Ingen hus på gårder på Namdalseid er eldre enn 1649 og dermed automatisk fredet etter Kulturminneloven § 4. Imidlertid kan det være gårdshus som kan ha stor lokal verneverdi. Blant annet enkelte av husene på fjellgårdene i Finnvollen og andre enkeltstående gårdshus rundt i kommunen.

De fleste av husene som ble SEFRAK-registrert rundt 1980 er enten blitt restaurert og modernisert eller de er borte. Registreringen er et tidsbilde på hvordan ting var akkurat da registreringen ble foretatt. Det bør foretas en gjennomgang av SEFRAK-registret med det mål for øyet å se på status for de registrerte bygninger i dag.

4.5.4 Husmannsplasser/fjellgårder

Noen rester etter husmannsplasser finnes ennå i terrenget, enten i form av rester etter grunnmur eller rester etter hus, slik som i Hevika under Åsnes gård.

Det finnes på biblioteket på Namdalseid en del skrifter som beskriver husmannsvesenet i kommunen. Størst antall husmannsplasser i gamle Namdalseid kommune er det registrert på 1850-tallet. Da var det i alt 139 husmannsplasser. Ved folketellingen i 1865 er det registrert ca. 700 personer tilknyttet husmannsstanden på Namdalseid.

Det har bodd folk rundt omkring i skog og mark på Namdalseid. Her nevnes noen av de mest fjerntliggende fjellgårdene

- Finnvolden
- Høyfætta
- Sve
- Svehallen (Svarttjønna). Bebodd fram til 1871
- Skatlandsstranda
- Storåsen, Furudalen

Av disse plassen er det kun Skatlandsstranda, Sve og Finnvolden det finnes hus på i dag. På Svehallen kan se spor etter der husene har stått.

4.5.5 Kulturlandskapet

Med det moderne landbrukets inntog i kommunen på 1950 tallet endret kulturlandskapet seg veldig. Store uutnyttede myrer og andre områder ble drenert og i dag ser vi lite av det historiske kulturlandskapet i Namdalseid bortsett fra enkeltområder på og rundt noen gårdsbruk.

4.5.6 Tiltak 2019 – 2022. Jordbruk

Ut fra en helhetlig vurdering av temaet jordbruk foreslås følgende tiltak i uprioritert rekkefølge:

- A. Kommunen bør ta initiativ til å få sikret en setervoll med hus for framtiden. Både på Granmyrhaugen og Heggdalslisetra finnes det hus som er verneverdige. Svartmosetra under Staven er nå under restaurering. Denne setervollen med to hus vil, hvis kulturhistoriske hensyn blitt tatt under restaureringen, kunne bli representativ for kommunens setertradisjon.
- B. Kommunen bør ta initiativ til å fornye merking av seterveiene til Heitømte og Heggdalslisetra
- C. Kommunen bør ta initiativ til å få registrert alle setervollene i kommunen
- D. Kommunen bør bruke virkemidlene som Plan- og bygningsloven gir til vern av kverna på Åsneset, som den eneste gjenværende og intakte gårdskvern i Namdalseid kommune

4.6 Jakt, fiske og fangst

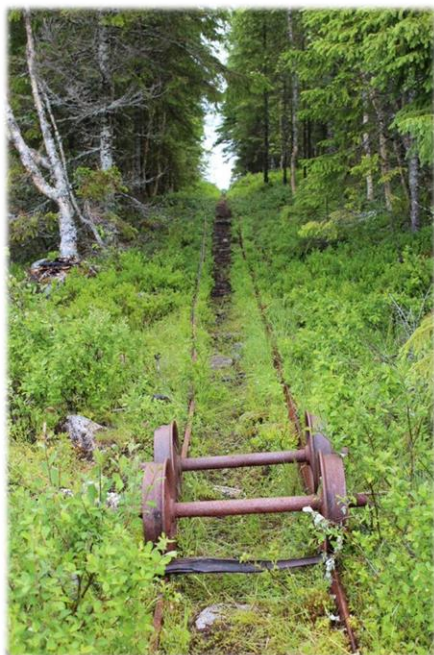
4.6.1 Generelt

Jakt fiske og fangst har hatt stor betydning som ressurs for innbyggerne i Namdalseid kommune.

På Statland har laksefisket med nøter og andre større redskap hatt stor betydning som inntektskilde. Det var kanskje det som ga klingende mynt der den enkle gårdsdriften basert på naturalhushold ga det nødvendige for livets opphold. På Statland langs Namsenfjorden kan en ennå finne spor etter dette laksefisket i form av landfeste til nøter.

Fiske etter fjellfisk har også hatt stor betydning som matauk både på Statland og ikke minst på Namdalseid. Historien om Johan Holstad og hans fiske i Vesterfjellet er et eksempel på dette. I nyere tid har fritidsfiske vært en viktig aktivitet og det er interessant å trekke fram den eneste jernbanelinjen på Namdalseid som et eksempel og bevis på dette. En gammel jernbanelinje fra gruva i Malm fikk nytt liv som redskap for enkelt å befrakte båter mellom Langvatnet og Trollbotn. Prosjektet ble drevet fram av fritidsfiskere som ønsket lettere tilgang til flere vatn. Linja ligger der den dag i dag som et bevis på denne fritidsaktiviteten. Ca. 100 meter linje lagt på enkle sviller og med to akslinger for å kunne dra båter mellom de to vatna. Et spesielt kulturminne som kanskje bør bevares.

Fangst av dyr har lange tradisjoner. Det vitner de mange rester etter dyregraver rundt i kommunen om. Det er i alt registrert 16 ulike lokaliteter til sammen på Statland og Namdalseid. Flere av disse registreringene viser tydelige rester etter dyregraver. Flere enkeltstående og noen samlet på et begrenset område. Alle dyregravene er datert til førreformatorisk tid og dermed automatisk fredet.



Jernbanelinja mellom Trollbotn og Langvatnet



Dyregrav ved Stattjønna

4.6.2 Tiltak 2019 – 2022. Jakt, fiske og fangst

Ut fra en helhetlig vurdering av temaet jakt, fiske og fangst foreslås følgende tiltak i uprioritert rekkefølge:

- A. Området rundt dammen ved Langvatnet med dyregraver, dam, jernbanelinje og vei til Heitømte bør oppgraderes og tilgjengeliggjøres. Et flott område med mange ulike kulturminner.

- B. Dyregravene rundt i kommunen bør merkes

4.7 Samferdsel

4.7.1 Generelt

Namdalseid har vært et samferdselsknutepunkt gjennom alle tider. Beliggenheten mellom to fjorder har gjort veien over Namdalseid til en viktig faktor i kommunens historie.

Allerede i vikingtiden etablerte det seg en viktig ferdselsvei over Namdalseid. For å unngå den mer usikre ruten utenfor Trøndelagskysten, valgte mange å dra båtene sine over dette eidet mellom to fjorder i stedet, og dermed spare mye tid og fare. Denne ruten var nok med på å etablere området rundt Elda, Dresta og Vengstad som et maktknutepunkt. Her måtte alle forbi.

Den første postruta mellom Sør- og Nord-Norge ble startet i 1663, og den gikk også over Namdalseid. Hjellan i Beitstad var nordligste postbondegård på Innherred, mens Bjørg og Brattlia i Namdalseid henholdsvis var nummer en og to Namdal Fogderi. I 1804 ble postruta lagt om og da ble Elda og Årgård poststeder. Postbøndene førte posten videre til neste postgård mot lettelser i andre forpliktelser som skyssplikt og soldattjeneste.

Den første hovedveien over Namdalseid gikk langs denne ruta og det har vært skystasjoner både på Elda, Berre, Årgård og Rødhammeren. Veien gikk om Kolstad, Skjerpmoen, Bøgset, Staven og Bjørg. På slutten av 1700-tallet ble veien flyttet lengre øst og delvis lagt der fylkesvei 17 går i dag, men den gikk fortsatt over Berre og Årgård.



Dampskipsbrygga på Rødhammeren ca. 1910

En av de første bilrutene i Norge gikk fra Steinkjer til Rødhammeren på Namdalseid. Der folk tidligere ble befordret med hest over Namdalseid, kunne man nå ta bil. Bilruta gikk fra Steinkjer til Rødhammeren, der det gikk dampbåt videre til Namsos. Bilruta startet i 1908 og

fortsatte fram til Namsenbrua i Namsos ble bygget i 1922 og det ble helårsvei fra Steinkjer til Namsos. Ennå vises restene etter den gamle dampskipsbrygga på Rødhammeren.

Det er funnet rester etter den gamle veien fra før 1700-tallet flere steder på Namdalseid. Både på Hundmyra ved Grøtmo, mellom Skjerpmoen og Bøgseth og på Bersmyra mellom Bjørg og Berre har det vært eller er rester etter en kavellagt hulvei.

Beskrivelsen av restene av den gamle kavellagte hulveien mellom Bjørg og Berre viser at det tilsammen er ca. 1 km av myra mellom Bjørg og Berre som er kavellagt. Dette er lagvis liggende stokker i myra. Der det er trafikkert over fastmark har det blitt en holveg over en lengde på ca 200 m. Kavelen ligger i lett varierende dybde fra 10 cm til 30 cm. Bredden på kavelvegen er ca 2,5 m. Kavelen er lagt på forskjellig måter, men det er lagt to lag. Deler av veien med underlaget langsgående i kjøreretningen, og det øverste laget på tvers, andre deler av vegen er det langsgående øverst. Veien er fra førreformatorisk tid og dermed automatisk fredet.

En oversikt over postens gang gjennom kommunen fra midten av 1800-tallet og fremover viser at Elden poståpneri ble etablert i 1857. Det flyttet en del rundt alt etter hvem det var som til enhver tid var poståpner. I 1889 endret det navn til Namdalseid poståpneri og fikk etter hvert sete sentralt i bygda da Ola Havik overtok som poståpner i 1939. Nytt Elden poståpneri kom i drift i 1889 og ble drevet fram til 1961.

Nord-Statland poståpneri startet sin virksomhet i 1884. I tillegg til dette ble det etablert en del mindre poståpneri også kalt brevhus, rundt omkring i kommunen, både på Rødhammeren, Tøttedal og Gryta.

På 1800-tallet og utover på 1900-tallet ble det anlagt flere veier og bruer på Namdalseid og på Statland, noe som skulle lette kommunikasjonen internt i kommunen. Her beskrives noen av disse anleggene.

- Liaberget – Fiskesti/holvei
- Mork – Nordåsen -holvei
- Anskardveien – del av den gamle veien mellom Steinkjer og Namsos
- Gammelvei til Altin (1890)
- Bru over elva ved Berre (1874 – 1902)
- Bru ved Åsneset
- Vei over elva ved Kalnes – 1897
- Vei over Berrefaldet til Kaldal – 1892
- Vei til Hjartvika (Statland) 1920/30 tallet
- Breivika – Hjartvik (Statland)
- Gammel vei mot Utvorda
- Vei og bussforbindelse til Statland i 1957

Langs Andskardveien mellom Gryta og Rødhammeren har Namdalseid kulturminnelag restaurert to steinhvelvbruer og satt opp en gapahuk.



Dampskipsbrygga i dag



Restaurert steinhvelvsbro, Andskardveien

4.7.2 Tiltak 2019 – 2022. Samferdsel

Ut fra en helhetlig vurdering av temaet samferdsel foreslås følgende tiltak i uprioritert rekkefølge:

- A. De gamle veiene over Namdalseid og på Statland bør merkes bedre.
- B. Dampskipsbrygga på Rødhammeren er verneverdig i en lokal sammenheng. Historien om rutebiltrafikken og dampskipstrafikken er spesiell. Restene etter brygga er et unikt minne om dette. Dampskipsbrygga bør sikres et vern gjennom bruk av Plan- og bygningsloven.
- C. Som et knutepunkt både i eldre og mer moderne tid med rutebiltrafikk og dampskipsfart, er det viktig å få fram informasjonen om den aktivitet som foregikk i og rundt Rødhammeren. Informasjonstavle om dette og spesielt om Dampskipsbrygga på Rødhammeren, bør settes opp i forbindelse med Vegvesenets store rasteplass like ved.

4.8 Offentlige bygg

I kommunen finnes det en god del offentlige bygg knyttet opp mot ulike aktiviteter. De første offentlige bygg som ble satt opp, bortsett fra kirkebygg, var skoler.

4.8.1 Skoler

Lov om allmueskole på landet fra 1860 satte fart i skolebyggingen på Namdalseid. Før den tid var omgangsskole det vanlige. Nå skulle undervisningen foregå fra faste skolesteder. Det ble bygget flere skoler og man fikk flere lærere.

Etter hvert ble det bygget skoler rundt omkring i kommunen.

- 1866 Skolehus på Hundset og på Sjøåsen
- 1869 Skole på Elda
- 1879 – Hundset skolekrets tredelt (ansatte lærerinne)
- 1880 – Elden og Årgård skolekrets tredelt
- Nye skoler i 1891. Nytt skolehus på Sjøåsen og Solhaug. Hundset skole flyttet til Brekka.
- Derås/Fjellbygda – skole i et stabbur på en av Deråsgårdene. Senere ble det bygget skolehus nær vegkrysset til Ryberg.
- Nytt skolehus i Bjørgan oppført i 1955. Skolen besto da av fire rom, skolekjøkken, sløydsl og lærerrom.

På Statland står det skrevet at den første skolen kom i gang allerede i 1795, men den første skolebygningen ble reist i 1912. I den forbindelse ser det ut som om Leirfjord krets på Hoddøya ble slått sammen med Statland krets til en skole. Den nye skolen, som ligger der skolen ligger i dag, ble bygget i 1956. I 1945 ble det på Statland startet en realskole i privat regi. Den fikk kort levetid, for allerede 1,5 år senere var den nedlagt. I tillegg til skolen på Statland var også Buvik egen skolekrets. Nytt skolehus ble satt opp i Buvik i 1921. Buvik skolekrets ble slått sammen med Statland i 1967.



Buvik skole slik den står i dag. Det er lett å se at dette en gang i tiden var en skole. Store vinduer mot sørøst skulle gi godt lys til elevene som satt inne i skolen og arbeidet. Huset eies i dag av folket i bygda.

4.8.2 Offentlige bad

Både på Statland og på Namdalseid ble det bygget offentlige bad. Formålet med etablering av disse badene var å forbedre hygienen hos folk. De fleste boliger hadde ikke selv eget bad og byggingen av offentlige bad ble myndighetenes virkemiddel i kampen mot dårlig hygiene. På Statland var dette et mellomkrigsfenomen, men på Namdalseid fortsatte dette fram mot slutten av 1960-tallet. Det var åpent på lørdager og inneholdt badekar, badstue og dusj. Eieren av badet på Namdalseid var Namdalseid Sykepleielag. Begge disse byggene er nå revet.

4.8.3 Kommunehus

Etter at formannskapslovene ble vedtatt i 1837 ble det etter hvert behov for kommunale administrasjonsbygg. Kommuner på landet ordnet dette ved at ordføreren og kommunekassereren ofte holdt kontorplass selv. Møtene ble holdt i stuer og i mindre offentlige bygg, gjerne ungdomshus og lignende. Det første huset på Namdalseid som kan kalles et kommunehus fikk en først når Namdalseid Kommunehus blir ferdig og åpnet i 1977. Før den tid var det kommunale aktiviteter både på Stiftsgården og i Samfunnshuset.

4.8.4 Aldersheim

På Namdalseid ble det etablert en egen aldersheim i 1914, da plassen Bruenget ved Årgårdsbrua ble kjøpt til dette formålet. Huset hadde 13 rom, men er nå revet. Tidlig på 1970-tallet ble ny aldersheim bygget rett ved Namdalseid sentrum.

I tillegg til disse husene finner vi både på Statland og på Namdalseid flere ungdomshus, forsamlingshus, bedehus og avholdslagshus.

Sentralt i Namdalseid sentrum ligger Namdalseid samfunnshus. Bygd i 1955 av betong og bindingsverk.



Namdalseid samfunnshus



Solhaug grendehus (Solhaug skole)



Bortsett fra Namdalseid kirke, er Solhaug grendehus sannsynligvis det eldste offentlige bygg i kommunen. Huset gjennomgikk en restaurering på 1980 – tallet. Selv om vinduene i første etasje og andre enkeltdetaljer ikke er tidsriktige, fremstår huset forholdsvis autentisk og godt vedlikeholdt.

4.8.5 Tiltak 2019 – 2022. Offentlige bygg

Ut fra en helhetlig vurdering av temaet offentlige bygg foreslås ingen spesielle tiltak bortsett fra at både Solhaug grendehus (skole) og Buvik skole er bygninger som kan karakteriseres å være verneverdige/bevaringsverdige i et lokalt perspektiv, både med tanke på alder og opprinnelig funksjon. Buvik skole fremstår utvendig meget autentisk.

4.9 Lag og foreningsvirksomhet

4.9.1 Generelt

I Namdalseid kommune har det vært og er et stort spekter av lag- og foreningsvirksomhet. I denne sammenhengen skal ikke alle disse lag og foreninger nevnes eller listes opp. Noen av lagene har imidlertid satt konkrete spor etter seg i kulturlandskapet og det er viktige bevis på en stor aktivitet.

Skytterlag, idrettslag, ungdomslag og velforeninger har vært avhengige av å ha lokaliteter der de har kunnet bedrive sine aktiviteter på og slik sett har de satt spor etter seg i kulturlandskapet.

Kommunen har opp gjennom tiden hatt flere anlegg bygget opp av ildsjeler på ulike plasser.

- Åsmyra, idrettsplass
- Hundmyra, idrettsplass
- Bjørgkollen, hoppbakke
- Gullhaugen, Vengstad, hoppbakke
- Fallhølet, Namdalseid skole, hoppbakke
- Dalabakken, Dalaberget, hoppbakke
- Kirkbakken, ved Ås, hoppbakke
- Kvestbakken, Staven, hoppbakke
- Petterbakken, Bjørg, hoppbakke
- Friskusen, Bøgset, hoppbakke
- Lysløypeanlegg på Solhaug, lysløype/skiløype
- Lysløypeanlegg ved Fallet/skolen
- Lysløype, Fjellbygda
- Skytterbane på Fjell
- Skytterbane på Sjøåsen
- Ungdomshus på Sjøåsen
- Folkets hus i Bjørgmyran
- Samfunnshuset i sentrum
- Idrettsanlegg ved Statland skole
- Gryta grendehus
- Finnhytta på Ledangsvalen. Den sto i 1910/15. Overtatt av Statland Kristelige Ungdomsforening
- Tøttedal Forsamlingshus, tidligere Avholdshuset
- Buvik skole
- Avholdshuset, Statland

Mange av disse plassene finnes det enda rester etter, og sikkert finnes det nok flere lokaliteter enn de som her er listet opp.

4.9.2 Tiltak 2019 – 2022. Lag- og foreningsvirksomhet

Ut fra en helhetlig vurdering av temaet lag- og foreningsvirksomhet foreslås ingen spesielle tiltak.

4.10 Krigsminner og andre minnesmerker

4.10.1 Krigsminner

Andre verdenskrig har også satt sine spor på Namdalseid og da mest på Statland. Etter at krigshandlingene i Norge var over i 1940 og den tyske okkupasjonen startet, begynte den tyske krigsmakt en storstilt oppbygging av forsvarsverk rundt Namsenfjorden. Dette påvirket også Statland.

Det ble bygget kanonstillinger flere plasser. Både overfor Langvika og Sagvika og ved Saltbuodden. Et stort torpedobatteri ble bygget på Ledangholmen. Alt dette finnes det rester etter i dag.

For å bygge disse innretningene benyttet tyskerne seg av russiske og serbiske krigsfanger. Det finnes ennå mange spor etter disse på Statland i dag. En kan merke seg at Merella Veveri startet sin aktivitet i en tyskerbrakke ved Sjøhaugen i 1949.

4.10.2 Andre minnesmerker

Når det gjelder andre og mer fredelige minnesmerker i offentlig regi har Namdalseid kommune i alt tre ulike minnesmerker/minnsteder.

- Støtta over Elias Mork på Sjøåsen
- Kommunens 1000-års sted på Sjøåsen
- Minnesmerket over Hans Barlien på kommunehuset



Tysk torpedobatteri på Ledangholmen



Kommunens 1000-års sted på Sjøåsen

4.10.3 Tiltak 2019 – 2022. Krigsminner og andre minnesmerker

Ut fra en helhetlig vurdering av temaet krigsminner og andre minnesmerker foreslås følgende tiltak:

Krigshistorien på Statland er en viktig del av Statlands historie. Kommunen bør gjennomføre en vurdering av krigsminnene på Statland med det mål for øyet å velge ut ett som skal danne utgangspunkt for å fortelle krigshistorien i området.

4.11 Samiske kulturminner

4.11.1 Navn og plasser i terrenget

I motsetning til bondesamfunnet er ikke den samiske kulturen så rik på minner etter sin aktivitet. Det finnes imidlertid noen registrerte samiske boplasser i Namdalseid kommune og enkelte andre registrerte spor etter samisk virksomhet.

- Jektheia – bosettingsområde
- Øyenskavelen – sti
- Øyenskavelen – Finn-Andreas grav. Mer et sagn enn et konkret minne.
- Ledangsholmen – barktak
- Ledangsvalen – bosted
- Moe/Brørs – ring av stein
- Stornesvatnet/Dåapma
 - Her ble det i forbindelse med utredningen vedrørende etableringen av Dåapma Nasjonalpark registrert 7 samlesteder i områdene rundt Finnvollheia, Dåapma og Stornesvatnet. I tillegg ble det registrert 8 boplasser i samme område.

Det er også mange stedsnavn spredt rundt i kommunen som vitner om samisk aktivitet utover konkrete funn i terrenget. Her nevnes blant annet Finnholmen, Finnvollen, Finnvollvatnet, Finnvollheia, Dåapma og Finnandreastoppen. Det eksisterer også samiske navn i tillegg til de norske navnene på enkelte fjell i kommunen, blant annet Finnvollheia/Raassje og Øyenskavelen/Båeriesvaerie.

4.11.2 Barktak

Samiske kulturminner eldre enn 1917 er i henhold til Kulturminneloven automatisk fredet. I lys av dette er de registrerte kulturminnene sikret for fremtiden. Imidlertid finnes det kulturminner innenfor denne kategorien som er særdeles sårbare. Dette gjelder for Namdalseid funnet av barktak på Ledangsholmen på Statland. Barktak er et spesielt samisk kulturminne fremkommet ved at barken av et furutre har blitt skavet av en lang remse og kun ett skav pr. tre. I Sverige er det registrert ca. 300 slike kulturminner som kan dateres fra ca. 1450 e. Kr. og frem til sent 1890-tall. I Norge er det registrert ca. 40 slike kulturminner. Formålet med denne aktiviteten var å bruke innerbarken enten som føde, der dette inngikk i det normale kostholdet, eller til innpakning av sener for å holde disse ferske. Etter at barken ble skavet av ga dette et permanent merke på treet. Slike trær finnes det minst tre stykker av på Ledangsholmen. Alt dette må sees i lys av at det har vært en samisk boplass rett i nærheten.



Barktak på et tre på Ledangsholmen



Rester etter samisk boplass på Ledangsvalen

4.11.3 Tiltak 2019 – 2022. Samiske kulturminner

Ut fra en helhetlig vurdering av temaet samiske kulturminner foreslås følgende tiltak:

Kommune bør ta initiativ til å få sikret og tilgjengeliggjort de samiske kulturminnene på Ledangsvalen/Ledangsholmen. Ikke minst bør en sikre at de trær som har merker etter barktak ikke blir fjernet eller skadet.

4.12 Førreformatorisk tid (før 1537)

Som nevnt innledningsvis er det førreformatoriske kulturmiljøet som klarest trer fram området rundt Elda kirkegård med områdene Vengstadmarka og Drestamyra/Drestaåsen. I Vengstadmarka med Drestamyra/Drestaåsen er det en stor konsentrasjon av gravhauger og rester etter bosetting. I alt består det største fredede feltet av i alt 11 gravhauger, diverse rester etter åkerreiner og rester etter to hustufter. Alt dette datert tilbake til jernalderen. I tillegg til dette er det i rett utenfor dette området registrert ytterligere i underkant av 20 gravhauger.



Martin Elden, en av grunneierne, står på en av gravhaugene inn i det fredede området i Vengstadmarka.



Den nye kulturstien som er anlagt gjennom området i Vengstadmarka

Fornminneområdet er i dag tilrettelagt med stier og skilting.

Som den eneste plassen på Namdalseid som er nevnt i Snorres kongesagaer er Elda interessant og må sees i sammenheng med Vengstadmarka/Drestaåsen. Dette var nok et knutepunkt i den gamle ferdselen over eidet og som har gitt navn til Namdalseid. Her har det sannsynligvis vært et tidlig maktsentrum, noe den gamle kirkehistorien i Elda og historien om båtdragningen over Namdalseid vitner om.

4.12.1 Tiltak 2019 – 2022. Førreformatorisk tid

Kulturstien og tilrettelegging av fornminneområdet i Vengstadmarka/Drestaåsen har gjort området godt tilgjengelig. Imidlertid er det behov for en oppgradering av informasjon om ødegården Dresta og omliggende kulturminner, ikke minst med tanke på de kulturminnene som ligger i utkanten av hovedområdet. Dette bør skje i samarbeid med grunneiere og Namdalseid Kulturminnelag/Beitstaden Historielag

5. Generelle tiltak

Med generelle tiltak menes tiltak som er temaoverspennende eller tema uavhengige. Disse er tiltak kommunen må gjennomføre uavhengige av andre foreslåtte tiltak.

5.1 Tiltak 2019 – 2022. Generelle tiltak

- A. Prioriterte kulturminner skal registreres og kartfestes i databasene Askeladden og kulturminnesøk. I arbeidet med denne planen har det blitt lagt inn 36 nye registreringer av kulturminner som er nevnt i denne planen. Dette er lagt inn i kulturminnesøk.no med informasjon, bilde og kartreferanse. I tillegg til dette har enkelte kulturminner som tidligere har blitt lagt inn av Riksantikvaren, blitt oppdatert med bilder tatt under arbeidet med denne planen. Erfaringer fra en god del andre kommuner viser at personer og lag som har oversikt over kulturminner, har vært aktive i arbeidet med å legge inn det man har oversikt over av kulturminner. Namdalseid kommune er nå på grunn av arbeidet med planen godt i gang med dette arbeidet, men det gjenstår en del. Dette bør prioriteres.
- B. Oppdatering av SEFRAK-registret. På 1980-tallet ble alle hus eldre enn 100 år i Namdalseid kommune (og i landet forøvrig) registrert. Denne registreringen er nå rundt 30 år gammel og bør fornyes. Hus er restaurert og hus er borte. En gjennomgang av registret i dag viser at en god del av de hus som ble registrert på 1980 – tallet rundt omkrig på gårdstunene står ennå. Det bør skje en oppgradering av registret med tanke på å få en fornyet oversikt over hvilke bygninger i kommunen som på nåværende tidspunkt kan være verneverdige. Dette gjelder både gårdsanlegg og ellers andre bygninger i kommunen.
- C. Det bør arbeides for at Statland får sitt eget historielag eller at laget knytter seg nærmere opp mot Namdalseid kulturminnelag. I den nye kommunen «Nye Namsos kommune» blir det geografiske området Statland sannsynligvis det eneste området i den nye kommunen som ikke har sitt eget historielag/museum som arbeider for å ta vare på sin historie lokalt.

6. Etterord/Kilder og litteratur

Fargebildene i rapporten er fotografert av Geir A. Grøtan. Eldre fotografier er hentet fra Namdalsmuseet samling, Statens Skogskoles arkiv og Kvinnespor. I tillegg til de kulturminner og fargebilder som er plukket ut for å være med i rapporten, er mange andre kulturminner blitt fotografert i løpet av planarbeidet. Dette fotografiske materialet overleveres kommunen som en del av rapporten. Alle fotografiene er merket med stedsangivelse. De fleste av kulturminnene som har blitt besøkt, også de som ikke er med i rapporten, er nå registrert og lagt ut på Riksantikvarens søkemotor Kulturminnesøk og kan gjenfinnes der.

Kilder:

Bøker:

«Namdalseid Bygd Gard Ætt» - Sturla Brørs

«Statlandboka» - Helene Jonassen

«Norge Bebyggelse»

«Posten 350 år – historisk utvikling i kommunene Namdalseid, Flatanger og Namsos»

«Det gamle Beitstaden» - Henrik Bartnes

«Skogbruk og treforedling i Namdal» fra 1947 – Karl L. Mørkved

«Namdalseid kirke 140 år» - Inge Kaldahl/Namdalseid kulturminnelag

Hefter

«Glassverkstida i Namdalen» - Marit Holien/Jens-Anton Andersen

«Et livsverk med mel» - Andor Opdal

«Elden Annex Kierke» - Ragnhild Sæther

«Husmannsvesenet på Namdalseid 1850 – 1900» Siv Randi Kolstad, hovedoppgave i historie

«Lænsa og bomkaran» - Birger Mølne

«Setrer på Namdalseid. 1. hefte» - Namdalseid Skole

«Heitømte 1927 – 1987 – 60 år med seterdrift» - Asbjørn Jørgensen

«Opprettelse av Daa-pma Nasjonalpark» - Høringsutkast 2012, ved Fylkesmennene i Nord- og Sør-Trøndelag

«Mellom næring og samfunnsoppdrag. Norsk skogforvaltning gjennom 150 år» - Statsskog

Andre kilder/muntlige kilder

Bjørn Sæther

Namdalseid Fjellstyre

Leif Halbostad

Olav Johan Mork

Internettsider

Wikipedia – diverse sider

«riksantikvaren.no»

Tittelen på Kulturminneplanen for Namdalseid kommune er hentet fra Sturla Brørs sin bok om Brørsgrenda «Gjømt men ikkje glømt» fra 1980.

Alle fargebilder i planen er tatt av Geir A. Grøtan. De historiske bildene er hentet fra Namdalsmuseets samlinger, Statens skogskoles arkiv, Steinkjer og internettportalen kvinnespor.